

İsmail Pehlivan

*Araştırmacı-tarihçi

twitter.com/pehlivanogluuu

Röportaj: Sercan Köken & Çağatay Yegen

1- İlk olarak, 19. yüzyıl ortalarından sonra kurulan Bulgar komitelerinin, Romanya'da teşekkül etmesinin sebeplerinden bahsedebilir misiniz?

İlk Bulgar komiteleri aslında sadece Romanya'da değil, Rusya'da ve Sırbistan'da da mevcuttu. Fakat Romanya Bulgaristan'a coğrafi olarak yakın bulunduğu ve Romanya'nın, Rusya'nın nüfuzunda bir bölge olduğundan dolayı genel itibarıyla komiteler Romanya'da kuruldu. Bu süreçte Romanya'da kurulan çeteler kaçak yollarla Osmanlı topraklarına geçiyordu. Aynı zamanda Romenlerin kurulan fesat komitelere maddi desteği de mevcuttu. Bu durum gerek bireysel bazda ve gerekse devlet yardımı anlamında söz konusuydu.

2- 1860'lı yıllarda Bükreş'te kurulan Bulgar çetelerinin hedefi neydi?

İlk Bulgar çetelerinin ve komitelerinin nihai hedefi bağımsızlıktı. Bu yolda Osmanlı topraklarına 10'ar kişilik çetelerle kaçak geçişler söz konusu oldu. Çetelerin amacı tüm Bulgar köylüsünü içine alan bir isyan başlatmaktı. Fakat durum masa başından düşünüldüğü gibi gerçekleşmedi. Bulgaristan'a giren bütün çeteler ya Osmanlı kuvvetlerince ya da bölgedeki Türk köylüler tarafından öldürüldü. İsyan girişimine Bulgar köylüsünün iştirak etmemesinin en büyük sebebi milliyetçiliğin elit bir düşünce sayılmasıdır. Belirli bir eğitim almamış kişilerde bu düşüncenin var olması beklenemez. Zaten bu durumu komitacılar kavradıklarından sonra kısa vadede bağımsız bir Bulgaristan fikrinden vazgeçtiler. Önce Romenler, Sırlar ve Bulgarları içine alan bir federasyon oluşturulmak istendi. Federasyonun gerçekleşmesinin söz konusu olmadığını anladıklarında ise Sultan Abdülaziz'e mektup yazarak Bulgaristan'ın muhtariyetini istediler.

Bulgar Komitacıları

3- Kısa vadede başarısız gibi gözükse de, uzun vadede bakıldığında başarılı olan ve Avrupa'da büyük bir şekilde yankı bulan "1876 Nisan Ayaklanması" Bulgarların bağımsızlığında ne gibi bir rol oynamıştır?

1876 Nisan Ayaklanması'nın Bulgaristan bağımsızlığına giden yolda dolaylı bir etkisi vardır. Osmanlı'nın, hükümlerini korumak ve Türklere karşı girişilen katliam hareketlerini durdurmak için yaptığı askeri müdahale, Avrupa basınında çarpıtıldı. Dönemin İngiltere Konsolosluk raporları aksini belgelese de İngiliz basınında Bulgarların katledildiğine dair yüzlerce haber yapıldı. Yalan haberlerin en büyük kaynağı hükümeti devirmeye çalışan Liberal Parti lideri Gladstone yanlısı Daily News'di. Bir anda rüzgarlar Osmanlı'ya doğru esti. Sadece İngiltere'de değil bütün Avrupa basınında Bulgarların katledildiği haberleri yazılıyordu. Hristiyanlar, Müslümanlarca kitleler halinde katlediliyor, Hristiyan kızlar Müslüman pazarında satılıyor gibi haberler yapıldı. Gladstone'nin Bulgar Mezalimi ve Şark Meselesi isimli broşürü daha ilk gününde 200.000 sattı. Bulgar Vahşeti isimli kampanya doğrultusunda bir hafta içinde; Nottingham, Stoke, Norwich, Halifax, Woolwich, Sunderland, Birmingham, Rochdale, Sheffield, Mile end, Brighton, Devenport, Hartlepool, Aston, Oldham, Dundee, Bangor, Burnley, Leicester, Wolverhampton, Plymouth, Newport, Nework, Leeds, Southampton gibi şehirlerde büyük katılımlar sağlanan mitingler düzenlendi. İngiltere'de Osmanlı aleyhine yaşanan durum bütün Avrupa'da aynıydı. Viktor Hugo, Oscar Wilde, Dostoyevski, Turgeniev, Tolstoy, Garibaldi gibi yazarlar Osmanlı aleyhine yazılar yazdılar.

Gelişen bu olumsuz hava çerçevesinde Rusya'ya çok büyük fırsat doğmuştu. Nisan Ayaklanması'ndan hemen sonra düzenlenen Tersane Konferansı'nda; kendi emellerini "Azınlık Hakları" başlığı altında Osmanlı Devleti'ne kabul ettiremeyince 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın yolu açıldı. Devletler arası siyasi arenada yalnız kalan Osmanlı ise bu savaşı, siyaseti kullanarak savuşturamadı. Sonrası ise malum... 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı, Bulgaristan'da "Kurtuluş Savaşı" olarak anılmaktadır.

Nisan Ayaklanması'nda Kullanılan Bir Bayrak
Yeşil Kumaş Üzerine Bulgarların Milli Sembolü Olan Bulgar Çarı'nın Tacını Takmış Bir Aslan ve Ayaklarının Altında Türk Bayrağı

4- Hem sosyal hem siyasi anlamda Osmanlı Devleti'ni derinden etkileyen 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda, Bulgar çetelerinin faaliyetlerinden bahsedebilir misiniz?

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda, Türklere karşı müthiş bir yok etme politikası uygulandı. Sistemli olarak işlenen vahşetlerde ise Bulgarlar, Ruslar tarafından bir maşa olarak kullanıldı. Bulgar komitacılarının bu savaşta geri çekilen Osmanlı askerlerini öldürmek, ikmal yollarını kesmek, savaşın vuku bulduğu yerlerdeki Türk ahaliyi bölgeden atmak gibi Osmanlı aleyhinde beşinci kol faaliyetleri yürütme görevi vardı. Gerçekten de üstlendikleri görevi gereğince yerine getirdiler. Bulgarlar binlerce Müslüman'ı vahşice katlettiler. General Gurko Türklerden topladığı 60.000 silahı Bulgarlara dağıtarak, Bulgar milislerinin sayısı artırıldı.

5- Ayestefanos ve bilahare imzalanan Berlin Antlaşması'nın Bulgar tarihi açısından önemi nedir?

Berlin Antlaşması, Bulgar tarihi ve Balkan komitacılığı açısından bir dönüm noktasıdır. Ayastefanos Antlaşması ile Tuna Nehri'ne kadar Balkan Yarımadası'nın kuzeyindeki vadiyi, Edirne'ye kadar Trakya'yı, Üsküp ile birlikte Makedonya'yı, Arnavut ülkesinden Ohrid, Debar, Korça'yı, Yunanistan'da Kostaria'yı ve Selanik'i içine alarak Ege Denizi'ne kadar uzanan topraklarda Büyük Bulgaristan Prenslığı'nin kurulması öngörüldü. Fakat bu durumun birçok ülkenin çıkarlarına uymaması sonucu Berlin Antlaşması imzalandı. Berlin Antlaşması'nda ise Bulgarların payına düşen sadece Tuna ve Kocabalkan arasındaki topraklarda muhtariyettir. Sonrasında ise Bulgarlar başta Şark-i Rumeli Vilayeti'ni ve Makedonya'yı ele geçirmek için komitacılık hareketlerine başladılar.

6- Avrupa'da politik anlamda kurulan terör örgütü olarak ifade edilen 'İç Makedonya İhtilâl Örgütü'nün nihai amacı neydi? Bu amaç için hangi tür eylemlerde bulundular?

İç Makedonya İhtilâl Örgütü (VMRO)'nun hedefi Makedonya'yı Osmanlı'dan koparmaktı. Fakat bu kopuştan sonra Makedonya'nın ne olacağına dair örgüt içinde görüş ayrılıkları söz konusuydu. Makedonya'nın Bulgaristan'a ilhak olmasını isteyenler de vardı, kendi başına bağımsız bir devlet olmasını da... Bundan sebeple örgüt içinde kendi aralarında dahi çatıştıkları oldu. Fakat Osmanlı'ya karşı her zaman birlik oldular. Bir kısım, alınan isyan kararını desteklemese bile isyana muhakkak iştirak etti.

Gerek genel isyan hareketiyle ve gerekse münferit gayri asayiş olaylarıyla Makedonya'nın Osmanlı'dan kopmasının mümkün olmadığını komitacılar da bilmekteydi. Onlar bu zorba eylemleriyle büyük devletlerin dikkatini bölgeye çekmeye çalıştılar. Bu sebeple ses getirmek için konsolos ve misyoner kaçırma eylemlerine; bankalar başta olmak üzere yabancı sermaye kökenli kuruluşlara bombalı saldırılarda bulundular. Kendi yaptıkları katliamları, Türklerin vahşeti olarak yine Avrupa basınına lanse etmeye çalıştılar.

VRMO'ya Bağlı Aktivistlerden Olan Vasil ekarolov ve etesi

7- Osmanlı Devleti, Bulgar komitacılarının faaliyetleri karşısında ne tür önlemler aldı?

Bu süreçte Osmanlı Devleti üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmeye çalıştı. İmkanları dahilince bütün askeri gücünü ortaya koydu. Çeşitli istihbarat faaliyetleri düzenledi. İhbarların çoğalması için muhirlere ödemeler yaptı. Devlet bazında yer yer komitacılarla mücadelede aksaklık yaşansa da bu açığı okullarından yeni mezun olmuş subaylar kendi inisiyatifleriyle kapatmaya çalıştılar. Herhangi bir emir almaksızın kendi kararlarıyla dağlarda ve ormanlarda komitacı takibine çıktılar. Sorumluluęu üzerine alan genç ve idealist subayların tamamına yakını ilerleyen süreçte Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran kadrolarda yer alacaklardır. Kendileri Kurtuluş Savaşı'nın kahramanlarıdır. Kazım Karabekir ilk muharebesini Enver Paşa'nın emri altında Bulgar komitacılarıyla yaptı. İlk tüfek atışına Bulgar komitacılarıyla olan bu muharebede şahit oldu. Enver Paşa için de durum aynıdır. Enver Paşa ilk görev yeri olan Manastır'da ilk muharebesini 18 kişilik Bulgar komitacısı grubuna karşı yaptı. İlk top atışına bu muharebede şahit oldu. 1. Dünya Savaşı'ndaki Gazze Muharebesi'nde başarı gösteren, Mustafa Kemal Atatürk ile 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkan Refet Bele, Enver Paşa'ya Manastır'da Bulgar komitacılarıyla olan mücadelede eşlik etmiştir.

Milli Mücadelemizin en değerli komutanlarından olan Fevzi akmak Paşa da ilk askeri deneyimini Bulgar çetelerine karşı elde etti. Yine Milli Mücadele'de Trakya Milli Komutanı adıyla anılan Cafer Tayyar, kendi isteğiyle Bulgar komitacılarına karşı mücadeleye koyulmuştur.

Kut'ül Amare Kahramanı Halil (Kut) Paşa'da Bulgar çetelerine karşı mücadele etmiş, "Vardar Güneşi" adıyla anılan yakarak öldürmesiyle meşhur Apostol Petkov gibi Vardar'ın korkulu rüyası olan bir çete liderinin o bölgedeki tüm nüfuzunu yok etmiştir. Askeri kimliğinden ziyade siyasi kimliğiyle daha fazla anılan Ali Fethi Okyar da ilk askeri deneyimlerini çetelere karşı elde etti.

8- Enver Paşa'nın Bulgar komitacılarıyla olan mücadelesi ne şekilde gerçekleşti?

Enver Paşa'nın Erkan-ı Harp Yüzbaşı rütbesiyle tayin olduğu ilk yer Manastır'dır. Manastır Bulgarların yoğun olarak bulunduğu ve haliyle komitacılık hareketlerinin fazlaca yaşandığı bir merkezdir. Manastır'dan sonra Enver Paşa kendi ısrarı üzerine tayinini Bulgaristan sınırındaki Koçana'ya aldırdı. Buradaki amacı Bulgaristan sınırından Makedonya'ya giren komitacılara karşı koyabilmektir. Zira Koçana'da 200 kişilik Bulgar çetesinin Osmanlı kuvvetlerinin elinden kaçması onun gayrinizami harp konusunda büyük bir tecrübe edinmesini sağladı. Anılarında ismini zikretmediği bir Miralay'ın komutasında bulunan Osmanlı müfrezesi yanlış yönlendirilmişti.

Koçana'dan sonra sırasıyla Üsküp ve İştip'te kısa süre görev yaptıktan sonra Enver Paşa tekrardan Manastır'a döndü. Burada Ohri ve Kırçova Mıntıkları Müfettişliği'ne tayin oldu. Görev yaptığı 2 yıllık süre boyunca bölgeyi dağından, ormanına kadar karış karış gezdi. Çoğunluğu Bulgar komitacılarla olmak üzere 54 müsademeyi kumanda etti. Balkan dağlarında donma tehlikesi geçirdi. Gece görüş alanı düştüğünden komitacılarla 8-10 adım mesafeye kadar yaklaşarak sabaha kadar muharebe etti. Bu sebeple Enver Paşa'nın özverisi ve gayreti sadece "Balkanlar'da çetelerle mücadele etti" sözünden ibaret kalmamalı. Enver Paşa'nın askeri kişiliğini teşekkül ettiği yer Makedonya dağlarıdır. Burada sayısız başarılar nail oldu. Sadece savaşmakla kalmayıp, emrindeki orduyu revize ederek, modern harp eğitimlerini verdi. Bir bakıma askeri hayatının pilot uygulamalarını burada gerçekleştirdi.

9- Bulgar komitacılarının Balkan Savaşları'nda Türklere yaptığı katliamlar ne şekilde cereyan etti?

Bu savaşta Bulgar komitacıları Bulgaristan Ordusu'na bağlı Makedonya-Edirne Gönüllüler Birliği adı altında Trakya'da mücadele etti. Görevleri 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda olduğu gibi beşinci kol faaliyetleriydi. Fakat kendilerine yüklenen en büyük misyon ele geçirilen bölgelerin Türklere arındırılmasıydı. Bu sebeple hem misyonları hem de kinleri hasebiyle vahşi cinayetler işlediler. Gerçekleştirdikleri katliamlar; Osmanlı ve Genelkurmay arşivlerinde, Carnegie Araştırma Raporları'nda, İngiltere ve Fransa Konsolosluk raporlarında, dönemin çağdaşı bütün gazetecilerin anı kitaplarında ve makalelerinde sabittir. Zikrettiğim kaynakları baz alarak Bulgar komitacıların yaptıkları katliamları Osmanlı'da Terör "**Bulgar Komitacıları ve Balkanlar'daki İhtilal Faaliyetleri**" isimli kitabımda "*Bulgar Komitacılarının Balkan Savaşı'nda Yaptıkları Vahşetler*" başlığı altında değerlendirdim.

Paris'te Yayınlanan "La vie illustrée" Gazetesinde Çıkan, "Makedonya'da Türk Katliamı" Başlıklı Fotoğraf

10- VMRO, İttihat ve Terakki Cemiyeti ve II. Abdülhamit arasında nasıl bir bağlantı kurabiliriz?

VMRO, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin dahi örgütsel yapıda örnek alacağı bir kuruluştur. İTC'nin yemin şekli, sloganı olan "Ya Hürriyet Ya Ölüm" düsturu ve tüzükleri VMRO'nun aynısıdır. Aralarında görünmeyen siyasi bağlantı ise şudur:

Dağlarda birkaç kişilik çeteleri kovalayıp, yakalamak ve öldürmekle bu sorun ortadan kalkmıyordu. "Soruna kalıcı çözümler ancak siyasi yollarla aranmalıydı" fikri dönemin tüm subaylarında zuhur etti. Bu çıkarımın sahibi olan hemen hemen her subay sorunun kaynağını II. Abdülhamit'in başını çektiği yönetim olarak gördü. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bu kadar kısa sürede bu derece büyümesinin de en büyük sebebi budur. Yani İttihat ve Terakki'nin itici kuvveti bir bakıma dolaylı yoldan Bulgar komitacılarıydı. Bir de Abdülhamit yönetimi sürekli kendi yandaşlarını, sarayın damatlarını ve jurnalcileri taltif etmekteydi. Bu durumu komitacılarla savaşıyan genç idealist subaylar haksızlık olarak gördü. Bu haksızlık da iktidara olan düşmanlığın daha da çok artmasını sağladı.

II. Abdülhamit'in yönetimi iktidarsızlık, aciziyet ve zaafiyet olarak görüldü. Rumeli'de özellikle Bulgarların oluşturduğu buhran, dönemin eğitilmiş kişilerini ister istemez ortak bir duygu ve düşüncede birleştiriyordu. Nitekim bu birleşme II. Abdülhamit'i iktidardan etti. Çözüm olduğu savunulan Meşrutiyet'i getirdi. Bir bakıma dolaylı yoldan da olsa Bulgar komitacılığı, Abdülhamit'in ve resmi olmasa da mutlak monarşinin sonunu getirmiştir.

Fig. 7. — Serrès : ruines.

Fig. 8. — Serrès : ruines.

Serez'de Bulgar İşgalinden Sonra Yıkım